

האב ברונו הוסאר

1996-1911

אודי לוי

וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְדָּקָה שְׁלוֹם;
וְעִבְדַּת הַצְדָּקָה הַשְׁקֵט וְבִטָּח עַד-עוֹלָם.
וְיָשֵׁב עִמִּי בְּנֵה שְׁלוֹם;
וּבְמִשְׁכָּנוֹת מְבֻטָּחִים,
וּבְמִנוּחַת שְׁאֲנָנוֹת.
(ישעיהו לב', יז-יח')

האב ברונו הוסאר

שנות ה-90

צילום מעזבונם של חווה ומיכאל לוי

בפרוס המחצית השנייה של המאה העשרים הייתה ירושלים מקום שבו המסתורין היו עדיין גלויים. ומי שדעתו ותודעתו היו פנויות לכך, יכול היה להבחין בקווי הגבול – לא רק באלה שבין מזרחה ומערבה של העיר, אלא גם באלה שבין ירושלים של מטה וזו של מעלה. ירושלים, אולי לא כפי שהייתה, אלא כפי שחוויתי אותה בילדותי ובשנות התבגרותי, הייתה עיר פלורליסטית, שבה כל אדם יכול היה לחיות את חייו על פי דרכו מבלי להרגיש שצעדיו החומריים או הרוחניים מוצרים מפאת צרות עין ורוח.

זהויות

”אני כומר קתולי, אני יהודי, אני אזרח
ישראל, נולדתי במצרים, אני מזהה בתוכי
ארבע זהויות שונות”

סוף יוני 1967. האסיפה הכללית של האומות המאוחדות דנה, במושב מיוחד אחרי מלחמת ששת הימים, במצב במזרח התיכון. למשלחת הישראלית לאו”ם נספחו ארבעים כמרים פרוטסטנטיים, כעשרה אנשי דת יהודיים והאב ברונו הוסאר, איש הדת הקתולי היחיד, שהסכים אחרי דיונים והתייעצות עם האחים האחרים ב”בית ישעיהו” בירושלים, להצטרף למשלחת ולקחת חלק בהסברה מעמיקה של הצד הישראלי. יושב ראש המושב, הרב אברהם השל¹, סיים את המושב בסיפור חסידי: ”שני חסידים משוחחים. אומר האחד: ‘אתה אינך חבר שלי, כי לא ראית את הכאב שאני נושא בלבי’. ‘אתה אינך חבר שלי’, ענה השני, ‘כי לא חלקת עמי את הכאב שבלבך!’”.

אחרי שדיברו אנשי דת אחרים, הגיע תורו של האב ברונו לשאת דברים:

”

באתי מירושלים כדי לקחת חלק באסיפה. ואני מעלה בדעתי: אני כומר קתולי, אני יהודי, אני אזרח ישראל, נולדתי במצרים, חייתי שם שמונה עשרה שנה. אני מזהה בתוכי ארבע זהויות שונות: אני באמת נוצרי

בעיר שוטטו גם דמויות הזויות, שהתגלגלה להם רוח כזאת או אחרת, שהכריזו על עצמן כמשיחים, כגלגול של מלכים מהעבר הרחוק או כנביאים מטעמו של אל כלשהו. אבל בין הקווים האופקיים והאנכיים, חיו גם אנשים בעלי חזון רוחני שלא לקו בסינדרום ירושלים, אלא העשירו את העיר ואת תושביה באופן שבו צעדו ברחובותיה ובאופן שבו פעלו למימוש החזון שלהם. האב ברונו היה איש כזה. תוכו וברו היו שווים ומורשתו ראוי שלא תישכח.

מעטים הם האנשים שדרכם הרוחנית ברורה, עקבית ומושכלת. ובכל זאת, ואולי בשל כך – מהלך חייהם הוא מופת לסובלנות ולהבנה, שהדרך למציאות הומנית, אנושית ומפייסת, כרוכה בקבלת האחר. האב ברונו היה מאותם יחידי סגולה שהבינו, שאל מטרה משותפת – גשמית או רוחנית – מובילות תמיד יותר מדרך אחת יחידה, ושעל כן ראוי, שבני אדם שונים יפעלו, איש על פי דרכו ומתוך אמון הדדי, להשגתה.

את ברונו הכרתי מילדותי ועד למותו. זכורים לי מפגשים מרגשים על קו התפר עם תושבי מזרח העיר, מייד עם היעלמותה של החומה ב-1967, שהיו ביוזמתו של ברונו. אני נזכר במפגשים הראשונים לקראת ייסוד נווה שלום בחורבת המצודה הצלבנית ליד מנזר השתקנים, וברגעים של התכנסות וחשבון נפש, מייד אחרי מלחמת יום הכיפורים בצריף עץ על הגבעה בלטרון, בטרם נכנו שם בתים. זכור בבהירות גם לילה ארוך ומרתק, כשברונו ביקר אצלנו בדורנאך בשנת 1978, וסיפר לנו את סיפור חייו, עד לאשמורת הלילה השלישית.

המאמר מוקדש לזכרם של הוריי, חוה ומיכאל – ולזכרו של ברונו, שהיה להם ידיד נפש.

1 ראו מאמרה של מיכל הולר באדם עולם, כך ביוגרפיות 2018.

התגלות

"לפתע ידעתי, ש ה ו א נוכח כאן. לא שמעתי מאומה, וגם לא ראיתי דבר. אבל הייתה לי תחושה ברורה ובטוחה של נוכחותו"

אנדרי הוסאר נולד ב-5 במאי 1911 בקהיר, לאב הונגרי ולאם צרפתייה. הוריו היו יהודים חילוניים, בעלי אזרחות איטלקית. אביו ניהל בקהיר סניף של חברת הביטוח האיטלקית "אסיקורציוני ג'נראלי". את השם ברונו, אימץ מאוחר יותר, כנהוג, משהוסמך לכהונה ככומר. אנדרי גדל בבית רב לשוני, שבו דיברו אנגלית, צרפתית ואיטלקית, שבהן שלט מילדות ברמה של שפת אם. כשהיה כבן שמונה עשרה (קשר הירח הראשון) וסיים את לימודיו התיכוניים, עברה המשפחה לגור בצרפת. אנדרי נרשם ללימודים אקדמיים ב"אקול סנטרל", והחל את לימודיו בהנדסת מכונות ובניין.

כשהיה בן עשרים ושתיים, נהרג מדריך טיולים שהכיר מקרוב בתאונת טיפוס בהרי האלפים. אנדרי השתתף בטקס האשכבה בכפר ההררי טרנז'יז שבמרומי ערוץ נהר האיזר. כיהודי, הייתה זו הפעם הראשונה שהשתתף במיסת אשכבה קתולית. הטקס, האווירה, וגופו המת של החבר בארון הקבורה הפתוח, שנראה עדיין מלא אנרגיה – כל אלה העלו בו רגשות עזים, ובמבט לאחור נוכח, שרגשות כאלה פיעמו בו מילדות. התעורר בו רצון שאינו ניתן לשיכוך, לגלות מה יודעים חבריו וידידיו על הצדדים החבויים של החיים, על הכמיהה לאלוהות.

וכומר, אני באמת יהודי, אני באמת ישראלי וגם אם איני מרגיש מצרי, הרי שאני מרגיש בכל זאת קרוב מאוד לערבים שאותם אני מכיר ואוהב. בימים אלה זה מאוד לא נוח לקיים את ארבע הזהויות האלה, שמתנגשות לעיתים קרובות כל כך, בתוכי. הפיתוי הוא גדול, לשמר אחת מהן ולשמוט שלוש אחרות: כישראל יכולתי לחוש הקלה ושמחה על הניצחון שזה עתה הושג; כנוצרי יכולתי, מנקודת מבט גבוהה, מופשטת ומתנשאת, לשפוט – ולשכוח שאני גם יהודי שחוה את האירועים ומתמודד עם המציאות.

לא! עליי לשמר את כל הזהויות, כולן נכונות וניתנו על ידי האל, אבל כולן מהולות גם במרכיבים שאינם טהורים: אגואיזם, גאווה, חד צדדיות, צרות רוח... עליי לקבל את הכאב ואת הזיכוך, שנוצרים כתוצאה מקיומן של הזהויות האלה. ואני חש קרוע – כך: (מחוה אנכית עם היד) וכך: (מחוה אופקית). קוראים לזה: 'חויות הצלב'.

לכם, שיש רק זהות אחת, סיפרתי את הסיפור הזה, כדי שתרחיבו את נקודת המבט שלכם באמצעות יותר סבלנות, סובלנות והבנה.²

זהו סיפור שמכיל מוטיבים מרכזיים באישיותו של ברונו הוסאר ואת השאלה המרכזית שהעסיקה אותו מילדות ועד לאחרית ימיו: "מהי משמעות חיי, לשם מה אני חי?"

2 כל הציטוטים מדבריו הם מתוך ספרו האוטוביוגרפי: *Quand la nueé se levait*, Paris, 1983. תרגום מהמהדורה הגרמנית: אודי לוי.

עד אז חי בסביבה חילונית לגמרי, שאלות של רוח ואמונה לא היו נוכחות. הוא שאל שאלות אבל לא זכה לתשובות מספקות, והתחיל – אמנם מתוך החלטה שלעולם לא יהפוך לנזיר – לקרוא בברית החדשה, וגם בספריהם של פילוסופים שונים. תוך כדי קריאה בבשורות, התעוררה בו לפתע השאלה: "ומה אם כל זה הוא אמת?" זו הייתה חוויה מכוננת. עד אז קרא בברית החדשה כאילו הייתה ספר הינדואיסטי, ועשה זאת כדי להיות משכיל כמו חבריו – שמהיותם נוצרים הכירו את הכתבים. אנדרי חש, שאם אכן הדברים הם אמת, הרי שחיינו ישתנו מיסודם והאוריינטציה הפנימית שלו תהפך על צירה.

כסטודנט להנדסה עבד במעבדות, שבהן עסקו קבוצות סטודנטים במחקר. מדי שבוע מצא על שולחנו הזמנה למפגשים של "הארגון הסוציאלי של המהנדסים הנוצריים", והשליך אותה לסל הניירות. פרסום של הרצאה על הפילוסוף היהודי ולדימיר 'ינקלביץ' (1903-1985) גירה את סקרנותו. הנושא, "על מהותו של הרוע", הטריד אותו מזמן. כיצד ייתכן שקיים אל שכולו טוב, המאפשר רוע בעולמו? ההרצאה ניתנה על ידי כומר קתולי, האב פֶסֶרֶד. בעקבות ההרצאה כתב לו אנדרי מכתב עמוס בשאלות. האב פסרד הסכים לענות עליהן רק בעל פה. אנדרי החליט לקפוץ למצולות ונענה להזמנה. הקשר הפך ארוך טווח, אבל במהלכו התברר לו, שאורח חיים על פי ה"אני מאמין הקתולי" הוא עבורו "בלתי ניתן לעיכול". תוך התלבטויות קשות, חיפוש פנימי עמוק ומייגע ולימודי הנדסה אינטנסיביים, הגיעה חופשת הקיץ של 1935, שבה אמורים היו הסטודנטים מהמחזור שלו לעבוד ולהתנסות בבתי חרושת ומפעלים. אנדרי החליט להעביר את השבועות האלה במפעלי פלדה בכפר אש-סור-אלזט בלוקסמבורג, שם

התגורר בחדרון בעליית גג. מצבו הרגשי והפנימי היה שברירי ופגיע. ההתלבטות, אם לבחור בחיי רוח או להמשיך בלימודי ההנדסה, ואהבתו לבחורה, שאולי תתברר כנכזבת – גרמו לו לשקוע בהלוך נפש מדוכדך, דכאוני, ולחוש אובדן דרך באשר לעתידו.

ובשעות אלה התרחש דבר, שאותו הוא מתאר כך:

//

זה היה בערב האחרון, בתום התקופה במפעל הפלדה. מכל השהייה שם איני זוכר כמעט מאומה, מלבד את הערב האחרון. הגעתי לחדרי. לפתע ידעתי, שהיא נוכח כאן. לא שמעתי מאומה, וגם לא ראיתי דבר. אבל הייתה לי תחושה ברורה ובטוחה של נוכחותו³.

הוא ממשיך ומתאר שהדבר היה דומה למסע טיפוס בהרים, לתעיייה בערפל שלפתע נמוג, לחוויה, שקיר הבקתה שאליה טיפס משך שעות ארוכות ולא ראה אותה בערפל, נגלית לפתע מול עיניו. החוויה הזאת נכחה בתודעתו משך כל חייו בלי להתקוות וכלי לדהות. הידיעה המיסטית העמוקה בדבר נוכחות רוחנית, הייתה לו לאורך כל חייו לכוח, שבאמצעותו עמד באתגרים וקשיים, ושמתוכו היה לאדם שהקרין רוחניות טבעית, בלתי מעושה וכובשת; לאדם בעל יכולת תקשורתית נדירה וחביבות בלתי אמצעית.

בעקבות האירוע הזה היה אנדרי נתון בחיבוטי נפש. הוא סיפר לחברתו אן-מרי על התלבטויותיו, גילה לה את אהבתו אליה וביקש אותה להשיב לו תוך כמה ימים אם תסכים להינשא לו, מתוך החלטה לקבוע את אורח חייו בהתאם

3 במסורת הנוצרית מקובל לדבר על "הוא", הרי הוא הדמות המיסטית-רוחנית של ישוע.

”

יכולת-חווייה חדשה לגמרי הופכת אפשרית עתה, בעידן הנוכחי. דבר שהאנשים שחיים היום לא יכלו לחוות במהלכי חיים קודמים. [...] הסימנים הראשונים ליכולות הנפשיות החדשות האלה, יבואו לידי ביטוי בנפשוותיהם של אנשים בודדים כבר בזמן הקרוב. [...] בערך בתקופה שבין 1930 ל-1940. [...] תהייה מספר נפשות, שתחווינה את האירוע המפליא; שתהיה להם תודעת אני ובו בזמן יהיה זה כאילו חיו גם בעולם אחר, שהוא שונה בתכלית מהעולם שאותו חובקת התודעה הרגילה. מה שעשוי להתרחש, הוא שלאנשים מסוימים תהיה יכולת חדשה להבחין בתחום האתרי. [...] ומה כרוך בכך? ובכן, אותה הישות לה אנו קוראים כריסטוס, שהתה בזמנה על פני האדמה. היא לא תשוב בגוף גשמי, מאחר שזה היה אירוע חד פעמי. אבל בדמות אתרית, כריסטוס ישוב בפרק הזמן המוזכר. יהיו בני אדם, שילמדו לחוות אותה, שיתעלו לכך באמצעות אותה הראייה האתרית. [...] מי שחוה באופן חזק ביותר חווייה כזאת היה פאולוס, באירוע דמשק.⁶ יכולת טבעית של ראיית-אתר כזאת, תתגלה אצל אנשים בודדים.

אנדרי בן העשרים וארבע מתאר חווייה כזאת, שהתרחשה בשנת 1935 ושינתה את חייו. רק עשרות שנים מאוחר יותר פגש בירושלים באמירותיו אלה של שטיינר. שוחחנו על כך במהלך ביקור שלו בדורנאך, כשחיינו שם, זוגתי ואני, כזוג סטודנטים צעיר. ברונו אישר אז, שהתיאור הזה של שטיינר הוא אותנטי ומדויק.

6 ר' הערה 3.

לתשובתה. היא השיבה לו שהבטיחה לז'ק, חברו הטוב ביותר, להינשא לו. ההחלטה נפלה. אנדרי מחליט להתנצר ולבחור בחיים כחבר במסדר נוצרי. ב-22 בדצמבר 1935 הוא נטבל לנצרות. השושבין היה ז'ק, חברו הטוב. "נכנסתי לתוך יקום שבו הכול היה מקודש, מבלי לשער, עד כמה זהותי היהודית באה בו לידי ביטוי".

אינטרמצו: על ההיסטוריה הרוחנית במאה העשרים

”יכולת טבעית של ראיית-אתר כזאת, תתגלה אצל אנשים בודדים”

השנה היא 1910. מזה עשר שנים משתמש רודולף שטיינר במונח "אנתרופוסופיה" בהרצאותיו ובכתביו. החל בסתיו 1909 הוא נושא הרצאות על ספרי הבשורה בברית החדשה ועל תהליך ההתמרה שעבר שאול התרסי, מלומד יהודי, שבדרכו לדמשק – על מנת להטיף לקהילות היהודיות שם לחזור בהן מהנהייה אחרי תורתו של ישוע – חווה בהתגלות מיסטית את נוכחותו הרוחנית של ישוע, והפך ממתנגד קנאי של תורתו לאחד ממפיצייה החשובים. אחרי ההתגלות שאול נקרא פאולוס.⁴

להלן ציטוט מתוך הרצאה שנשא שטיינר בשנה האמורה:⁵

4 מפעלות השליחים, 9.

5 שטיינר, רודולף, GA, 25 118, בינואר 1910. תרגום: אודי לוי. בכתבים נוספים חזר שטיינר לעסוק בתופעה הזאת ותיאר שרבים מאלה שיחוו התגלות כזאת, ידעו להלן מהי משימת חייהם, ויתחילו מעתה בהגשמתה.

נזירות או הנדסה

ייתכן שזוהי תשובת האל לשאלתו, אם להצטרף למסדר או להשתכר למחיית משפחתו

מעתה ידע אנדרי שמטרת קיומו היא אורח חיים המוקדש בראש ובראשונה לחיי הרוח, והחל בחיפוש אחרי קהילה, מסדר, שבהם יוכל להשתלב. תקופת שהות ראשונה במנזר בנדיקטיני הסתיימה באכזבה. הוא הרגיש שסדר היום, התפילות, השירה – לוקים ביתר צורניות ואינם עונים על הצורך הבלתי מתפשר שלו ברוחניות צרופה.

הניסיון השני היה במנזר קרטוזיאני. שם חיים נזירים בסגפנות ובבידוד קיצוני ומקדישים את יומם לעבודה, לימודים ותפילה – רוב שעות היום בבדידות, ובתנאים שמחייבים משמעת פנימית של ברזל. אנדרי מצא שאלה תנאים שהוא רוצה לעמוד בהם מתוך הצורך העמוק להקדיש את חייו לעבודת קודש. אלא שאִמו, שהקשר שלו עמה היה חזק, הגיבה בחלחלה. היא לא אמרה מאומה לשמע כוונותיו, אך אנדרי חש שמשהו בתוכה עלול להישבר והוא הרגיש קרוע בין חובתו כלפי אמו לבין הקריאה הפנימית שבו, שאותה פירש כקריאתו של האל.

באותה עת כבר נעדר אביו מהמשפחה, והטיעונים של הדודים, אחיה של אמו, שניהלו את ענייני הכספים של המשפחה, הכריעו את הכף. אנדרי החליט לקבל עליו אחריות ולשאת בעול פרנסת המשפחה. גמלה בו ההחלטה, שהתנאי לכניסתו למנזר ולהכשרתו כנזיר תהיה הסכמה מפורשת של אמו, ולכך התפלל. תשע שנים מאוחר יותר, כשהיה בן שלושים ושלוש, הבשילו התנאים ותפילתו נענתה.

עד פרוץ מלחמת העולם השנייה עבד, במשך שלוש וחצי שנים, כמהנדס וכמנהל המחלקה הטכנית במזקקת השיכר פֶּרְנו, עבודה שקיבל לאחר שהאב פסרד שכנע אותו, שייתכן שזוהי תשובת האל לשאלתו, אם להצטרף למסדר או להשתכר למחיית משפחתו – עד שאחותו ואחיו הצעירים ממנו יוכלו לשאת באחריות למחייתם. במשך השנים האלה העמיק את יחסו הפנימי לכתבי הקודש ועסק בהתנדבות בעבודה סוציאלית בתחומים שונים, בעיקר בטיפול בחסרי בית.

עיתות מלחמה

"התשובה לשאלה 'לשם מה אני קיים' לא הייתה עוד 'בשביל האל בלבד', אלא העמידה לשירות האל בכל משימה"

בספטמבר 1939 פורצת המלחמה. אנדרי, מהנדס צעיר בן עשרים ושמונה, משוחרר מלהתגייס לצבא צרפת עקב דלקת כרונית בעצם ברגלו. הוא עבד בחברה ליצור טורבינות גז, ומטעמה עסק בהקמת מפעל בבלגיה (מפעל שהופצץ במהלך ההקמה), וניהל הרכבה של טורבינות בעיר אוראן, אלג'יריה. כשפריז נכבשה על ידי גרמניה הנאצית, נדרשו יהודי צרפת להחתים את דרכונם באות J (יהודי, Juif). אנדרי התלבט קשות. הוא ידע, שבכך יסתכן בשליחה למחנה ריכוז. אמו ואחותו, שהיו תלויות בו כלכלית, חיו ב"אזור החופשי", האזור בדרום שלא נכבש, ונשלט על ידי ממשלת פֶּטַן (Pétain), ששיתפה פעולה עם הכובש. היות שהתחייבויותיו המשפחתיות מנעו ממנו עד כה מלהצטרף למסדר נזירות, הבין שלא יוכל לנטוש אותן.

ייעודו כנזיר קרטוזיאני. כשרופאו אישר לו לצאת מהבית, החל לבקר בהרצאות תיאולוגיות בסמינר לכהונה בגרנובל. שם הבין סופית, שהתבודדות מוחלטת יש בה גם מרכיב אנוכי:

”

בשיחות עם ראש המסדר, האב גֵאֵיִאט, התביישתי קצת, לפעמים, לנוכח המחשבה שאנעל את עצמי בתא קרטוזיאני, שבו היבול רב, והעבודה מעטה... כל זה רחש ברוחי. התשובה לשאלה 'לשם מה אני קיים' לא הייתה עוד זו הקרטוזיאנית, 'בשביל האל בלבד', אלא העמידה לשירות האל בכל משימה שיביא אותי להכיר בה.

הגיע הרגע שבו רופאו אישר לו שהוא הבריא דיו לחזור לחיי פעילות. הוא החל לחפש עבודה כמהנדס – “אבל אמי אמרה: לא! זמן רב חיכית, זהו הרגע שעליך ללכת בעקבות הקריאה הפנימית שלך”. רק אז גילה אנדרי לאמו את התנאי ששטח בתפילה, תשע שנים מוקדם יותר, שיקדיש את חייו לנזירות רק אם אמו, לא רק תסכים, אלא ממש תעודד אותו לכך. במרס 1945 השתתף בסדנת תפילה בעיר לורד. שם בשלה בו ההחלטה להצטרף למסדר האחים הדומיניקנים – נזירים וכמרים שוחרי השכלה, שנקרא גם *Ordo Praedicatorum*, “מסדר האחים הדרשנים”.⁷

ב-7 בדצמבר 1945, בשנת חייו השלושים וחמש, הוענקו לו במנזר על שם יעקב הקדוש בפרזיז גלימת הנזירות הלבנה – ושמו החדש: ברונו, כשמו של מייסד מסדר הקרטוזיאנים.⁸

7 המסדר נוסד על ידי דומיניקוס ב-1216, כמסדר של אחים מלומדים ועניים. גדול מלומדי המסדר היה תומס איש אקווינס (1225-1274) שנמנה עם גדולי הפילוסופים של ימי הביניים.

8 מסדר שהוקם על ידי הנזיר הגרמני ברונו, בשולי האלפים הצרפתיים בשנת 1084. זהו מסדר קטן שקיים עד היום, ומבוסס על חיי תפילה ומדיטציה מופנמים ואינטנסיביים, ועל פרישות מרבית.

למרות שכנוצרי מאמין נטה לחלוק עם אחיו היהודים את גורלם, הוא לא החתים את דרכו, אך כשרצה לפדות כסף בבנק ונדרש לחתום על טופס שמאשר שהוא לא יהודי, אנדרי סירב. הוא הבין שמעצרו קרוב, ופנה לידיד שעזר לו להימלט. שלושה ימים נאלץ לחכות במחבוא עד שכלבי הגיטו של קו הגבול הורעלו על ידי מבריחי הגבול, ומצא את דרכו לאזור החופשי. אחרי ניסיונות רבים למצוא עבודה, בהם נתקל בסירובים על רקע אנטישמי – שכן נדר שלא לשקר באשר למוצאו – מצא משרה כמזכיר לשכת המסחר בגֵרְנוֹבֵל, שם עבד עד שנת 1941. בבדיקה רפואית התגלתה אצלו שחפת והוא נאלץ לפרוש. אנדרי בן שלושים. התנאים הכלכליים קשים מנשוא. שלוש השנים הבאות עברו עליו בביתה של אמו בקרבת גרנובל, שכן היה עליו לנוח ולהבריא. שנתיים מתוכן נאלץ להעביר בחוסר תנועה כמעט מוחלט, גם בגלל סיבוכים ברגלו.

”

שלוש השנים האלה אפשרו לי להבשיל בתחומים רבים. אי השקט שקדם להן, לעיתים מוצדק ולעיתים מיותר, פינה מקום לשקט ולשלווה פנימיים. בתקופה הזאת אמי לא היססה לארח גם אנשים שהסתתרו מהגרמנים, ביתנו היה פתוח לאורחים, ושעת התפילה בערב הייתה זו שבה חלקנו עם האל את בקשותינו, לעיתים את דרישותינו, וגם את האהבה ואת רגשי התודה.

בסוף שנת 1944, כשאנדרי היה בן שלושים ושלוש, נהרג אחיו ז'אן בשירות חיל האוויר הבריטי, בחבל לוֹתְרִיִּיִּיִּיִּיִּי. במהלך תקופת ההבראה היה ברור לאנדרי שהוא נועד לחיי הגות, לחיי תפילה ומדיטציה, אבל גם שעליו להיות פעיל בעולם שנמצא מחוץ למנזר; הוא הפנים שיכולתו לתקשר ולחבר בין בני אדם היא בין הכישורים שהאל העניק לו, ולכן ויתר על

מחניכות לשליחות

"דבר האל נגלה לבני האדם באופנים שונים"

בתום שש שנות לימודים והכשרה, הוסמך ברונו ב-16 ביולי 1950 לכמורה, בתקופת קשר הירח השני בחייו. את שנות הלימודים תיאר כשנים בהן ספג את המיסטיקה הנוצרית. ויחד עם זאת לא יכול היה להתעלם במהלכן מהיבטים בהנהגתו של האפיפיור פיוס ה-12, שלחלוטין לא היו לרוחו, בעיקר שתיקתו הרועמת לנוכח פשעי הנאצים.

משהוסמך, ביקר החשמן אלברט-מרי אבריל במנזר. הביקור הזה הביא לתפנית חדה בגורלו של ברונו. ירושלים הייתה מחולקת מזה שנתיים, וקהילת האחים הדומיניקנים במזרח העיר נותקה ממערבה. האב אבריל ביקש מברונו לשקול, דווקא בשל מוצאו היהודי, האם ייאותר להקים מרכז דומיניקני ללימודי יהדות במערב העיר, על פי דוגמת המרכז ללימודי אסלאם בקהיר – הצעה פרוגרסיבית, כמעט מהפכנית מבחינת הכנסייה הקתולית, במושגי אותם ימים.

אשרת השהייה בארץ לאנשי כמורה ניתנה אז, בגלל קיומה של מכסה של אנשי כמורה, רק בתמורה לאיש כהונה שעזב את הארץ. חוק השבות לא חל על האב ברונו, היות שהמיר את דתו, והוא יצא לדרך ובדרכו אשרת תייר. ב-23 ביוני 1953, והוא בן ארבעים ושתיים, עגנה האונייה "נגבה" בנמל חיפה, והוא עליה, בגלימת נזירים לבנה.

בימי ההפלגה ניהל שיחות עם אנשים שונים על הסיפון, שאל כיצד הם מבינים את הציפייה למשיח ואת ביאתו – וקיבל תשובות שונות ומנוגדות. חלוץ ציוני טען שהמשיח הם החלוצים שחוזרים אל הארץ המובטחת. יהודי דתי היה

משוכנע ששובו של העם לארצו הוא בבחינת פעמי משיח, ואיש נטורי קרתא טען שלדעתו מדינת ישראל היא מכשול בדרכו של המשיח. "דעות אלה היו בבחינת טעם ראשון של הרבגוניות והמורכבות של הארץ הזאת – ואמצעי מונע בפני נקיטת דעות קדומות, שננקטות לרוב עקב מידע חלקי וידע מוגבל".

ברונו הגיע ליפו, שם פעל בית ספר תיכון מטעם האחים הדומיניקנים, שגם הורו בו. ברונו, שהיה "אב" ("אח" הוא נזיר שאינו כהן דת), קיבל את תפקיד הכהונה בבית הספר ובבית החולים הצרפתי של "האחיות של מסדר יוסף", ואת תפקיד היועץ הרוחני – כל זאת תמורת מגורים ומקום לינה. ומאחר שלא קיבל שכר, יכול היה לתור את הארץ ככל שמצא מחליף. הוא למד עברית באולפן וקשר קשרים עם אנשים מכל שכבות האוכלוסייה. במהלך אותה שנה נוכח ברונו שהליווי הרוחני הוא מרכיב מרכזי של עבודתו ככהן דת:

//

ידעתי שישראל היא ארץ הנביאים... עכשיו נוכחתי בזה מניסיוני האיש! מספר רב של 'משיחים', של 'נביאים אליהו', 'בתו של הצאר', 'הממציא של החשמל הנוזלי' ועוד רבים אחרים דרשו את תשומת לבי. גם הם היו 'עניים', שנדחו על ידי החברה. הייתה לי הזדמנות להקשיב להם מתוך כבוד וסימפתיה. ניסיתי לעקוב אחריהם במבוכי הדמיון שלהם. לכוון אותם בעדינות למטרות חיוביות, והזמנתי אותם להתפלל ולהאמין באהבתו של האל. יותר מפעם אחת יכולתי להיווכח שהשתחררו כך מקיבעונם, ושלמבחינים הפנימיים שעברו הייתה משמעות. מאחורי סורגי הכלא שלהם שוחחתי ארוכות עם האנשים האלה, שהיו מנותקים

מכל קשר עם אנשים אחרים ושהאפשרות לחברות
אמיתית נשללה מהם...⁹

בתום שנה חזר לצרפת כדי למסור דין וחשבון, כפי שנדרש.
אחרי דיונים ומאבקי כוח בחוגי הכנסייה חודש המנדט וברונו
חזר ליפו, שם חי שש שנים. היו אלה שנים בהן התמודד עם
שאלת "מיהו יהודי", שהעסיקה אותו בגוף ראשון יחיד.
במהלך אותן שנים פגש באישים שונים ומגוונים, ביניהם דוד
בן גוריון שפתח עמו בדיון תיאולוגי בצרפתית, על תרגום
מלטינית לצרפתית של תכנים ממכתבי פאולוס: "אם בלשונות
אנשים ומלאכים אדבר, ואין בי אהבה, הייתי כנחושת הומה
או כצלצל תרועה".¹⁰ והוא מצטט את סיכום השיחה מפי בן
גוריון: "כל עבודה, שמקדמת הבנה בין בני האדם ומטרתה
היא השגת שלום, היא מפעל חיובי. המשך בדרכך!"

שנות יפו היו שנים שבהן גיבש את עמדותיו התיאולוגיות.
חוויה עמוקה נחרתה בנפשו בבית כנסת חסידי במהלך ליל
שמחת תורה. השמחה האקסטטית של החסידים תוך נשיאת
התורה, נראתה לו באופייה העמוק וזהו לאמונתו הקתולית,
ביחסה כלפי הדיבר האלוהי. ברונו סבר שהתנצרותו של
הקיסר קונסטנטינוס במאה הרביעית, הייתה שורש הניכור בין
היהדות לנצרות, שבמהותן יכולות היו להתקיים בסובלנות
זו ליד זו. הפיכתה של הנצרות לדת של המדינה וההשפעות
הפוליטיות שהיו לכך, הן לדעתו הסיבה העיקרית למתח שנוצר
בין הדתות. ההתנגדות ההדדית היא תוצאה של התפתחויות
חברתיות ומדיניות, אבל הבסיס התיאולוגי הוא משותף והדו
שיח אפשרי ונחוץ מאי פעם.

9 בספרו, עמ' 45-46.

10 האיגרת הראשונה אל הקורинתיים, 13, 1.

//

אני חש אי נוחות, כשאני מקשיב לתיאולוגים נוצרים
שדנים בשאלה, האם יש רק דרך אחת אל הישועה,
הדרך הנוצרית, או שמא הדרך היהודית גם היא
נכונה. לדעתי, הדרך שאני מכנה "הדרך אל החיים",
היא זו שבה הולכים אלה שקשובים לדבר האל. דבר
האל נגלה לבני האדם באופנים שונים: בתורה, בברית
החדשה. והוא נשמע על ידי כל אדם, שהולך בעקבות
מצפוננו. אני מתנגד לכל צורה של מיסיונריות. אך
כיצד יש לנהוג אם יהודים מבקשים להיטבל?

ביפו חייתה קבוצה קטנה של ישראלים שהיו קרובים לאמונה
הקתולית. בואו של ברונו ליפו התקבל אצלם כהקלה גדולה,
שכן הוא היה "אחד מהם". בתמיכת הפטריארך הלטיני
בירושלים, הוקמה בשנת 1954 "נציגות יעקב הצדיק",¹¹
קהילה של קתולים דוברי עברית. ברונו היה מיוזמה
ומייסדיה. באותן שנים עלו לארץ, בעיקר ממזרח אירופה,
משפחות "מעורבות". נציגות "יעקב הצדיק" נתנה מענה
לצרכיהם הדתיים של אלה שביקשו להשתתף בליטורגיה.¹²
באישורו של האפיפיור פיוס ה-12, הוחל לנהל בישראל את
טקס המיסה בעברית.¹³

11 ר' www.catholic.co.il

12 ליטורגיקה — טקסי הפולחן והדת.

13 זהו הישג ייחודי, שלברונו חלק בו. רק בשנת 1970 הוחל ברחבי העולם ליישם
את השימוש בשפת המקום — עד אז נוהלה המיסה בלטינית בלבד. השינוי
היה תוצאה של שבע שנות דיונים במועצת הוותיקן, התקדים הישראלי היה
מרכיב משמעותי בהחלטה.

ירושלים. בית ישעיהו

"הייתי קרוב מאוד למהות הפנימית של משמעות הקיום שלי"

המשימה שלשמה נשלח ברונו על ידי האב אבריל לירושלים, הייתה ייסוד מרכז דומיניקני ללימודי יהדות. למועד הפתיחה הרשמי של "בית ישעיהו" בירושלים ב-25 במרס 1960, בהיות ברונו בן ארבעים ותשע, קדמו תהליכים וצעדים מייגעים. ראשית היה עליו למצוא מחליף בעבודתו. בהנהגת המסדר הדומיניקני בצרפת הוחלט, מפאת חוסר בכוח אדם, לא להקים קהילות חדשות, וברונו נאבק על הכפפת הפרויקט שלו לאזור אחר. ירושלים הייתה מחולקת, והיה צריך להגיע להסכמה עם הקהילה הדומיניקנית שהתקיימה במזרחה, תחת שלטון ממלכת ירדן שהייתה במצב מלחמה עם ישראל.

בשנת 1958 הצטרף אל ברונו האח ז'ק, צרפתי חוקר תנ"ך והברית החדשה. הם הורשו לגור במנזר רטיסבון בירושלים, והחלו בלימודי יהדות באוניברסיטה העברית. שנה מאוחר יותר שכרו דירה ברחוב אגרון, שם החלו לפעול תחת השם "בית ישעיהו".

ז'ק גם למד בקורס למורי דרך, ולימים הוביל קבוצות ויחידים במסלולים תנ"כיים. זכורה דמותו האתלטית והתמירה, נוהג בג'יפ, לבוש גלימה לבנה.

”

במבט לאחור, חיי היומיום נראים כאגדה. התפילות בקפלה; הארוחות שאכלנו שנינו בצוותא עם חברים

מהאוניברסיטה או עם אורחים אחרים; המטבח, שבו הסתרתי מז'ק הסגפן את הניסויים הגסטרונומיים שלי, כדי שלא ייתקף בבחילה; ושעות הלימודים הארוכות, כשלא היינו באוניברסיטה...

בפעילותם של השניים נתלו ציפיות רבות, בעיקר של אנשי האוניברסיטה, שקיוו שייבנה מרכז ובו יתאפשר שיח ברמה אקדמית גבוהה על נושאים יהודיים ונוצריים, שייווצר דיאלוג בין-דתי מפותח. כדי להיענות, לפחות חלקית, לציפיות הגבוהות, הזמין ברונו את האח מרסל דיבואה, שהיה פרופסור לפילוסופיה נוצרית בפריז, להצטרף לקהילה. מרסל הצטרף בשנת 1962. הוא הצטרף גם לסגל האקדמי של האוניברסיטה העברית, בה היה מאוחר יותר ראש החוג לפילוסופיה. האח גבריאל, אוסטרי, גם הוא דומיניקני, חוקר בתחום אבות הציונות והספרות הרבנית, הצטרף לקהילת בית ישעיהו ב-1967.

חברי הקהילה ניהלו חיים צנועים ובלתי תלויים כלכלית בממסד הקתולי. בשנות השבעים והשמונים של המאה הקודמת, "בית ישעיהו" היה לא רק מרכז לימודי, אלא גם מקום שבו נוהלו מפגשים שעסקו ביחסי יהדות-נצרות, וביחסי הכנסייה ומדינת ישראל. הבית היה מושרש בארץ ובתרבותה. משם יצאו יוזמות רבות, ביניהן ייסוד "הוועד הבין-דתי".¹⁴ את ברונו העסיקה, כאמור, בעיית שתיקתו של האפיפיור פיוס ה-12 לנוכח פשעי המשטר הנאצי בגרמניה. כיהודי לא יכול היה לקבל אותה, ככומר לא רצה למצוא לה צידוקים. בשנת 1960 כינס האפיפיור יוחנן ה-23 ברומא את המועצה האקומנית¹⁵ למושב ראשון, וזה נמשך תקופה ארוכה. לקראת

14 ר' דף "האגודה להבנה בין דתית" באתר: www.ivolunteer.org.il

15 המועצה האקומנית — כנס בישופים כלל-עולמי.

בניסוחה המקורי ברוב של תשעים ושישה אחוזים של הבישופים ופורסמה כהצהרה מטעם האפיפיור פאולוס ה-6. הצהרה זו היא מפנה מהותי ומחווה של סובלנות ביחסו של הוותיקן אל הדתות הלא נוצריות ואל היהדות.

בתום הדיונים פנה אל ברונו שגריר ישראל ברומא והודה לו על פועלו. הוא גם רמז לו, שאם יגיש שוב בקשה לקבלת אזרחות ישראלית, היא תיענה בחיוב. כשחזר לארץ הגיש את הבקשה, שנענתה תוך שבוע. שנים עשרה שנה אחרי בואו לישראל, זכה ברונו לקבל אזרחות.

”

במהלך אותן שנתיים (של מושבי המועצה האקומנית), התפכחתי, ונשרו ממני כמה אשליות שנוגעות לכנסייה, אבל למדתי לאהוב אותה עוד יותר, כפי שהיא. חלקי בקבלת ההצהרה על היהודים קירב אותי עוד יותר אל השורשים המשותפים, האבות, משה והנביאים. הייתי קרוב מאוד למהות הפנימית של משמעות הקיום שלי.

מתקופה זו ואילך, לבש את גלימת הנזיר רק בשעת ניהול המיסה. ירושלים איבדה את המחזה של הנזיר בגלימה לבנה מתנפנפת ברוח ובסנדלים תנ"כיים, רוכב על וספה ישנה. ברבות השנים ראה ברונו את עצמו כאיש מעשה, פחות כחוקר אקדמי. הוא הזדהה, ברוח ה"נעשה ונשמע", עם הקדמת העשייה לידיעה המעמיקה. אולי היה זה גם עברו כמהנדס ייצור, שהביא אותו, לקראת הגיעו לגיל חמישים ושש בשנת 1967, להתבטא כך: "הרגשתי שבית ישעיהו וייסודו, שדרשו את כל מאודי, לא היה המסגרת שבה מתמצה השאלה 'לשם מה אני קיים'. שוב התחלתי לחלום..."

המושב השני פרסם הקרדינל בָּאָה מכתב גלוי שקיבל את השם "נוסטרה אטאטה" – "בזמננו אנו"¹⁶ אל האפיפיור ובו הוא מבקש הכרה של הכנסייה בחטאיה כנגד העם היהודי. ברונו היה שותף לניסוח המכתב ותומך נלהב בפרסומו. כתגובת נגד למניפסט של הקרדינל בָּאָה, פורסם במהלך מושבי המועצה גם מסמך הסתה שגרם להתעוררות אנטי יהודית בעולם הקתולי.

ברונו שוגר על ידי חבריו ב"בית ישעיהו" והכמרים מנציגות "יעקב הצדיק" לרומא, שם פעל כדיפלומט בקרב החשמנים שאמורים היו להגיע להחלטה בנושא. הוא התקבל כחבר מומחה בוועדה של המועצה האקומנית ופעל רבות להבאת הטקסט המקורי לפרסום עולמי.

דיוני המועצה בספטמבר 1964 היו, על פי עדותו של ברונו, מהסוערים שידעה. לקראת ההצבעה המכרעת, נדרש ברונו, כמי שהיה היחיד שהכיר את מצב הדברים מתוך ניסיון אישי של חיים בישראל על קו התפר היהודי-נוצרי, לשאת דברים. את שתי היממות שקדמו למועד ושהן התכוונן להרצאתו תאר כך:

”

במשך היומיים האלה הייתי 'מחוץ לעצמי'. הזדהיתי עם הנביא ירמיהו, שנאלץ לדבר בשם האלוהים נגד רצונו: 'ואמרתי לא אזכרנו, ולא אדבר עוד בשמו, והיה בלבי כאש בוערת, עצור בעצמותי, ונלאיתי פְּלִלְךָ, ולא אוכלי'.¹⁷

ב-20 באוקטובר 1965 התקבלה ההצהרה "נוסטרה אטאטה"

¹⁶ הצהרה בדבר יחס הכנסייה לדתות הלא-נוצריות. Declaration on the Relation of the Church to Non-Christian Religions, Nostra Aetate, Proclaimed by His Holiness Pope Paul VI, October 28, 1965.

¹⁷ ירמיהו כ', ט'.

ישראל ופלשתיין

הבעיות שנראות כבלתי פתירות, מקורן בחרדה ובפחד הדדי

מלחמת ששת הימים הביאה להדגשת הקטבים שבין העולם הערבי לישראל. כיבוש השטחים הפתיע את כל הצדדים, מיליוני הפלשתינים שמצאו עצמם תחת שלטון ישראלי נזקקו לזמן כדי לגבש אחידות בזהות, והמשטר בישראל נזקק לזמן כדי לארגן – באמצעים צבאיים – את הניהול האזרחי של שטחי הכיבוש. כשעלה נושא המשא ומתן ההדדי כצורך, העמדות כבר היו נוקשות, בלתי מתפשרות ונשלטות על ידי תביעות הדדיות, שאף אחד מהצדדים לא היה נכון לקבלן. מועצת הביטחון של האו"ם עמדה להתכנס לבקשת מדינות ערב בניו יורק. ברונו נתבקש ללוות את המשלחת הישראלית כיועץ. האחים בבית ישעיהו לא תמכו מייד בשליחות הזאת. הם רצו להימנע מהתערבות בחיים הפוליטיים, והיו בדעה, שאת העדות לעמדותיהם הרוחניות עליהם לבטא ולהביע בתחום האינטלקטואלי. ברונו ניסה לשכנע אותם:

//

לפתע ענה היהודי שבי: 'נעשה ונשמע!'. מאז שקיים הבית הזה, אנחנו חוזרים ואומרים שבאנו הנה כדי לנסות ולכפר על חטאיהם של הנוצרים כלפי היהודים וכדי לתרום ליצירת ידידות של אמת בין הקהילות. ועכשיו מבקשים לראשונה ידידינו היהודים, שנפעל עבורם בסיטואציה קשה. אם לא ניענה בחיוב, יאמרו שכל המילים היפות שלנו התפזרו ברוח!

האחים נתנו את הסכמתם.

עבור ברונו, הדיונים במועצת הביטחון היו אכזבה. החלטות נפלו מאחורי הקלעים, האינטרסים היו פוליטיים ולא הומאניים, מוסר ואתיקה לא היו שיקולים שהנחו את מקבלי ההחלטות. ברונו חש גועל למול מנגנון האו"ם, שמאחורי מסכה של דמוקרטיה עסק בפוליטיקה צבועה. התחושות האלה גרמו גם לכך שהחל להשתתף בהפגנות: למען השיבה של תושבי איקריית וברעם ב-1971, ובהפגנות מטעם "שלום עכשיו". ברונו היה משוכנע שתורת ישראל ודברי הנביאים מכוונים בראש ובראשונה אל התנהלות אנושית ואל צדק חברתי, ואינם מכוונים אל גבולות היסטוריים ארציים. הוא היה סבור, שהבעיות שנראות כבלתי פתירות, מקורן בחרדה ובפחד הדדי, ושהכרה הדדית באי הצדק שנעשה לשני הצדדים היא תנאי לתחילתו של תהליך פיוס. ההכחשה המוחלטת של צדקת האחר, חוסר הנכונות להבין שמדובר בשני נרטיבים, ששניהם צודקים, והיעדר היכרות אמיתית זה את זה, יצרו את המחסום האטום ביותר בדרך לפתרון.

יותר ויותר חיפש ברונו דרכים להביא להיכרות אישית, אמיתית, ישירה ומפשרת בין ישראלים ופלשתינים, בין יהודים, מוסלמים ונוצרים. כבר בחורף 1967 התקיימו מפגשים כאלה ביוזמתו בבית ירושלמי על קו הגבול לשעבר, ונוצרו יחסי ידידות עמוקים בין ישראלים ופלשתינים ממזרח ירושלים. כך הונחו הזרעים הראשונים לייסוד קהילה משותפת. וברונו המשיך לחלום.

המונח "דומייה" כמוטיב בחיים הרוחניים הפנימיים, כמו גם הצורך והמשמעות של משעול רוחני פנימי שבו יש לצעוד על מנת להתחנך לסובלנות ולהבנת הזולת, היו התכנים היחידים שעליהם דיבר בטון של כמעט שכנוע. בכל העולם מתקיימים בתי ספר, שבהם נלמדת תורת המלחמה. ברונו רצה להקים בית ספר, שבו נלמד השלום – אותו "מצב", שיתכן רק בין אנשים שחיים בשלום עם עצמם. מי שפגש בברונו באותן שנים מרתקות שבהן פעל ללא לאות, עם עוד אנשים, כדי לקדם את הקמת כפר השלום, לא יכול היה שלא להתרשם מעמדו הפנימית בכל מה שאמר ועשה, מתוך אותה יכולת לעבור למצב של "דומייה" פרודוקטיבית, שקט פנימי, שממנו נובעת פעילות – שמטרתה להגשים חזון של שלום.

החל ב-1967 ניהל ברונו שיחות עם ה"פרובינציאל" – ההגמון שהיה אחראי בפריז לעבודת הדומיניקנים בירושלים – על הפרויקט. זה האחרון לא שחרר אותו עדיין מתפקידו כ"אב" בבית ישעיהו, אבל תמך ברעיון. כעבור שלוש שנים שלח ברונו מכתב אל הפרובינציאל ובו כתב, שלמרות השקט היחסי בארץ, מלחמה חדשה עלולה לפרוץ; ואם ישאל אותו האל: "מה עשית למען השלום בשנות השקט היחסי?" ייאלץ לענות לו: "אנא, פנה אל הפרובינציאל". כעבור זמן קצר שחרר אותו הפרובינציאל, האב קופף, מניהול בית ישעיהו. התפקיד הועבר לידי האח מרסל דיבואה, וברונו יכול היה להקדיש את כל זמנו לקידום החזון שלו.

”

במהלך נסיעה לוועידות כנסייתיות בארה"ב ובקנדה בשנת 1969, דיברתי לעיתים קרובות על 'החלום המשוגע נווה שלום'. יותר מפעם אחת נאמר לי: 'זוהי אוטופיה. לעולם לא תוכל לממש זאת בישראל!'

נווה שלום

"זוהי אכן אוטופיה, אבל ישראל היא מקום שבו אוטופיות מתגשמות לפעמים"

נפילת גדר הגבול בירושלים העלתה בתודעתו של ברונו את עניינם של מאות אלפי אזרחיה הערבים של מדינת ישראל, נושא שעד כה לא היה בראש סולם העדיפויות שלו. ירושלים הפכה לעיר דו לאומית, נוכחותם של תושבי מזרח העיר הפלשתינים הייתה לשגרה. ברונו החל להתעמק באסלאם וככל שהעמיק, התבהר לו האופק הרוחני שאליו מובילות דרכים שונות – ושלוש הדתות מכוונות את אמונתן ואת העשייה הדתית שלהן לעבר אותו האל.

השנים 1967 בישראל, ו-1968 באירופה מסמנות את תחילתה של תקופה חדשה בתודעה המודרנית. זהו עידן של שבירת מוסכמות התנהגותיות וחברתיות, עידן של חירות בחשיבה ובהתבטאות הפומבית. זהו גם עידן מילולי מאוד. ישראל הופכת, יותר מתמיד, ל"ארץ הקאבל". אינספור קבוצות מכל קשת הדעות נמצאות בדיונים ובוויכוחים, חברתיים ופוליטיים. גם החזון החדש של ברונו – לייסד כפר שבו יגורו יחד, מתוך בחירה, יהודים, מוסלמים ונוצרים, איש על פי דרכו, מתוך עניין אמיתי בזולת, על בסיס של סובלנות וקבלה ומתוך חיפוש רוחני – הוא חזון שחייב שימוש בהרבה מלל.

כבר בתחילתה של הדרך שהובילה לייסוד נווה שלום הרבה ברונו להשתמש בדימוי ממזמור תהלים ס"ב: "אֶן אֶל-אֱלֹהִים, דּוֹמִיָּה נַפְשִׁי". דו השיח בין האדם לאלוהיו מחייב מצב של שקט פנימי מרבי, במובן זה ברונו היה כמעט נזיר בודהיסטי.

ענית: 'זוהי אכן אוטופיה, אבל ישראל היא מקום שבו אוטופיות מתגשמות לפעמים, וציטטתי את הרצל: 'אם תרצו, אין זו אגדה'.

מציאת קרקע שעליה ניתן יהיה להקים את המקום, הייתה אוטופית במיוחד. ניסיונות רבים נכשלו. היה זה ראש מסדר השתקנים בלטרון שנחלץ לעזרה והחכיר למייסדים ארבע מאות דונם משטחי המנזר, שהיו – כמה סמלי – עד ליוני 1967, שטח הפקר.

//

החלום 'נווה שלום' אותו חלקה עמי קבוצה קטנה של אנשים, שהכאב, כתוצאה מהעוינות והניכור הלאומי והדתי, בער בהם, הביא אותנו לתודעה העמוקה ולמסקנה, שיש לעשות משהו. יחד רצינו ליצור מרחב שיתרום לשינוי המצב הזה באמצעות עבודה לקראת פיוס ושלוש. ואני מזכיר כמה מהם: רינה, שהאמונה שלה הייתה בלתי מעורערת; אן, שהייתה איתנו מהשעה הראשונה; יוסף, שהנחה אותנו במבוכי הבירוקרטיה; מיכאל, שהייתה לו תבונה רבה, היגיון בריא והיה לנו יועץ חשוב ואשתו חווה;¹⁸ שניהם היו לנו תומכים נאמנים בעיתות מצוקה; ועוד רבים אחרים.

18 רינה גפסמן: יהודייה ממוצא פולני שחייתה בצרפת, עלתה לארץ כקתולית, התגוררה בירושלים וביתה ברחוב הנביאים היה בית מפגש לקבוצות ערביות-ישראליות. אן לה מנין: עובדת סוציאלית, צרפתייה. ליוותה את ברונו במהלך כל הדרך להגשמת נווה שלום ועדיין חיה שם. יוסף עמנואל: עובד סוציאלי ירושלמי, ניהל את המהלכים הפורמליים בעמותה שהוקמה, מחלוצי הדיאלוג הבינדתי בישראל. מיכאל וחווה לוי: הוריי. אבי היה הגזבר הראשון של עמותת נווה שלום, מחלוצי הקמת נווה שלום ומחלוצי האנתרופוסופיה בישראל. ר' גם ספרה של ע. ליבליך, למרות הכול. סיפורו של יישוב דו-לאומי, עמ' 25-32.

בשנת 1970 התיישבו כמה אנשים בחורבת המצודה הצלבנית, מצפון לכביש ירושלים-תל אביב. זו הייתה התיישבות זמנית, ללא מים זורמים, חשמל ואמצעים סניטריים. שנתיים אחר כך התיישבו על גבעה מול המנזר שלושה: ברונו, אן, עובדת סוציאלית צרפתייה, והאב פֶּרְגִיל, אח בנדיקטיני מאוסטריה, שהגיע מהפיליפינים, שם עבד עשר שנים בטיפול בחולי צרעת. על הגבעה עמדו אוטובוס ישן וקונטיינר, "ליפט" של שישה מטרים רבועים – ה"ווילה" הפרטית של ברונו. אחריהם הגיעו יונתן הקנדי, וגידו הבלגי, גברים בשנות העשרים לחייהם, שהחלו להכשיר את השטח, להניח צנרת מים, קו חשמל, לחפור ביוב, ומאוחר יותר הצטרפו מתנדבים גרמנים מארגון "כפרה ושלוש". המבחן הגדול היה, האם יימצאו אנשים שהם תושבי הארץ הקבועים, שירצו לחיות כאן.

הימים אמרו את דברם, והיום נווה שלום הוא כפר מוכר וידוע בארץ, שבו מתקיים בית ספר לשלוש וחיים בו יהודים ומוסלמים, אזרחי הארץ, והם חיים בו מתוך בחירה ברורה.¹⁹ זהו המקום היחיד בארץ, שבו השלוש אינו רק מרכיב בשמו, אלא אורח חיים שעל המשך קיומו נאבקים תושביו – מאבק של אי אלימות.²⁰ אורח חיים מאתגר, שאינו תמיד קל, אבל משתלם – וגם המונח הזה, כמו שלום, גזור מהשורש ש.ל.מ.

19 מתוך דף הבית של הכפר: "הכפר הינו מודל לשוויון, כבוד הדדי ושותפות, אשר קוראת תיגר על דפוסי הגזענות והאפליה הקיימים ועל המשך הסכסוך. הקהילה הקימה מוסדות חינוך המושתתים על ערכיה, והיא מנהלת פעילות מכוונת לשינוי פוליטי וחברתי. חברי/ות רבים בקהילה עובדים/ות בתכניות של שלום, צדק ופיוס. הכפר כולל 70 משפחות שמספרן יגדל לכדי 150 משפחות." www.wasns.org.

20 ר': עמיה ליבליך, למרות הכול. סיפורו של יישוב דו-לאומי. שוקן, 2012.

עיצבון ותקווה

אלה דברים של ברונו מתוך עיצבונו הרוחני:

”

אמונה בניצחון הסופי של האהבה על האיבה, זו המטרה האמיתית והעמוקה ביותר של נווה שלום. אמר איש צדיק: במקום שאין בו אהבה, זרעו אהבה ותקצרו אהבה. אמנם יכול להיות שמי שזרע אהבה לא יקצור אהבה בעצמו, אלא מי שיבוא אחריו, אך בלי כל ספק, כל זרע של אהבה אמיתית, ייתן היום, מחר או מחרתיים — פרי של אהבה. וזוהי המטרה האמיתית של נווה שלום: לשמור על התקווה ולזרוע הרבה אהבה באדמה היבשה של ארצנו. זה יבוא בעיתו, ביום הקציר.

נווה שלום כיום אינו מקום שבו הרוחניות עומדת בראש מעייניהם של תושביו, למרות שזה היה חזונו של ברונו. הוא היה עד להתפתחות הזאת ומעולם לא הביע אכזבה על כך, שהמניע לחיים במקום היה פוליטי-חברתי ואיבד את הצביון הרוחני, שהיה משמעותי כל כך בעבורו.

אהבת האדם שבו והאמון הבלתי מעורער באדם, אפשרו לו לקבל את הדברים כפי שהם ומתוך אהבה. מעולם לא הקדים את רצונו לרצונם ולהשקפותיהם של אחרים.

הוא חי בנווה שלום עד למותו ב-8 בפברואר 1996, בשנתו השמונים וחמש. אחרי מותו הוקם בנווה שלום המרכז הרוחני הפלורליסטי: מרכז "דומייה" על שם ברונו הוסאר.

אודי לוי יליד ירושלים, שותף להקמת כפר רפאל (1981-2003), ניהל מוסד אנתרופוסופי לאנשים עם צרכים מיוחדים בשוויץ (2003-2016), אב לארבעה, עוסק בהוראה, קורסים והרצאות בנושאים אנתרופוסופיים מקצועיים וכלליים ובכתיבה. חי בשוויץ.
leudor@bluewin.ch